

noget højere end de lavere, hvilket ikke stemmer med iagttagelser, der i øvrigt kan gøres på dette område.

Teksten er præget af ganske mange detaljer, men netop skildringen af de mange konkrete små og store personer giver bogen liv, lader fortidens mennesker konkret træde frem for os, om end gennemgående på en meget nøgtern måde. I vidt omfang støttes teksten af velvalgte billeder, af personer, bygninger, genstande, idet der dog ikke altid er nogen særlig sammenhæng mellem billede og tekst. Værdifuld er brugen af kort, ikke mindst den række af noget stiliserede kort, der er udtegnet via EDB og viser en række fordelinger over byarealet, af husenes etageantal, husstandsstørrelser, antal tjenestepiger, gamle, skomagere og handskemagere, soldater, skatteansættelse og fattige. Disse kort ville dog i høj grad have vundet i klarhed og overskuelighed, om de i stedet for bogstavsignaturer – som eksempelvis O, M og V for beboere, der betalte henholdsvis over og under 6 rdl. i skat eller ingen skat – havde anvendt signaturer, der grafisk angiver forholdene, som større og mindre sorte cirkler, sorte, skraverede eller lyse cirkler osv., idet store eller sorte cirkler stod for høj værdi, små eller lyse cirkler for lav værdi, eksempelvis store og små skatteydere osv. Sådanne kort ville direkte afsløre strukturerne, uden at skulle »læses«, tydes.

Odense bys historie udmærker sig i usædvanlig grad ved, at den udnytter det bevarede kildemateriale. Sjældent ser man en så omfattende arkivalieliste som i Hans Chr. Johansens bog om samfundsforholdene i Odense i 1700årene. Ikke mindst er det værdifuldt, at der er ofret store ressourcer på udnyttelsen af ejendomsdata- og persondatamaterialet. Dette materiale har i andre byhistorier alt for ofte været stedmoderligt behandlet.

Med materialeudnyttelsen, bredden og omfanget er Odense bys historie foreløbig noget helt usædvanligt i dansk byhistorie. Ved læsningen undgår man dog ikke undervejs at bemærke et særligt forhold: for forfatterne selv og på flere punkter også for fremstillingens indhold og form er det vel værdifuldt, at de enkelte forfattere har fået frie hænder. Men når man står over for det færdige værk, vil man formentlig på flere måder komme til at savne, at de mange spegede linjer, der må være i en byhistorie, ikke altid er kørt konsekvent igennem ned gennem tiden fra bind til bind. Uklarheden her afspejles måske også for en del i titlerne, der vel skal være blikfang, men ofte siger for lidt og tilsammen ikke giver det helhedsbillede, som overvejelser over udviklingen ville have kunnet give.

Ole Degn

Knud Aagaard: *Physisk, oekonomisk og topografisk Beskrivelse over Thy beliggende i Thisted Amt, Ålborg Stift* (1802) 255 s. – C. Schade: *Beskrivelse over Øen Mors* (1811) 372 s. (Genudgivet af Landbohistorisk selskab 1984).

Da pastor Knud Aagaard til Skjoldborg-Kollerup i 1802 udsendte sin beskrivelse over Thy var det angiveligt i det håb, at den kunne give et overskud til fordel for Degnenes og skoleholdernes enkekasse i Thisted amt, som Aagaard selv havde oprettet. Men han havde også den dybere og bredere hensigt at gøre regeringen, Landhusholdningsselskabet og »oplyste patrioter« opmærksom på »denne provinses mangler« og derved »bringe de savnede vindskibeligheds grene til fremvækst«. Det sidste lader ane en kritisk beskrivelse; men det er nu ikke så galt, selv om der da peges på et og andet, som kunne og burde være anderledes.

Aagaards beskrivelse er ret traditionel topografi, hvoraf det mest værdifulde nok er den detaljerede gennemgang af de enkelte sogne og deres erhvervsmæssige betingelser. Her har han virkelig været langt omkring. Der er sågar et kapitel om de dengang så bekendte thybooste, hvor man lærer, at de ikke måtte »anskæres«, før de var godt et år gamle. Det har været stærk ost for alle pengene.

Caspar Schade var provst i Nykøbing Mors, og hans skildring af sin ø ni år senere er væsentlig anderledes. Der er klimabeskrivelse med detaljeret meteorologi, botanik med registrering af alle eksisterende planter, ditto for dyr, fugle, fisk, padder, slanger og insekter – alt med enkeltheder om liv og levesteder m.v., når han har noget at meddele herom. Ind imellem er der for en nutidslæser lidt ubehagelige ting fra fortidens omgang med dyr. Foruden almindelig topografi med natur, erhverv, politiske og sociale forhold har han også et afsnit om Mors' historie, hvor han bl.a. 14 år før stormfloden i 1825 diskuterer frygten for et gennembrud af Vesterhavet, og hvad det kunne føre til. I et slutkapitel giver han et billede af morsingboens levevis og tænkemåde. Det er fornøjeligt.

Begge de to bøger lader sig udmærket læse endnu i dag, og det er derfor fortjenstfuldt af Landbohistorisk Selskab at have genudgivet dem. Men selv om der nok er alle gode grunde for det, er prisen nu alligevel blevet pebret – henholdsvis 210 og 298 kr. eller 425 kr. for begge, købt samlet.

Finn H. Lauridsen

Anton Jepsen: ... *Og derfor søger jeg den fjerne strand.* – *Beretningen om stolemager Dessau og »die Elbe«, Danmarks første udvandrerskib.* (Thanning & Appel, 1983). 103 sider.

Det er en god historie, forfatteren her har fundet frem. Vi var vel nok en del, der allerede kendte den, men næppe troet, at der kunne skaffes stof til en hel bog om den århusianske stolemager og hans udvandringsinitiativ.

Forfatteren følger stolemager Dessaus liv fra København videre rundt i provinsen, før han slår sig ned i Århus og tager initiativ til at organisere den første udvandring til Amerika med skonnerten »die Elbe« i 1838.

53 mennesker lykkedes det at samle sammen til turen, men nogle forlod skibet allerede i Frederikshavn – efter en hård tur i Kattegat – før det fortsatte mod Amerika for til slut at ende med havari og nødhavn i Bayonne.

Netop denne stranding og opbringelse er forklaringen på, at vi i dag ved noget om hele togtet. Myndighederne måtte tage affære, og konsulatindberetningerne gik til København. »die Elbe« kom aldrig til Amerika, Frederik 6 måtte sætte penge i skibet, og rejseselskabet opløstes. Nogle af de rejssende slog sig ned i Frankrig, andre rejste mod nord, mens kun 6 fortsat ønskede at komme til Amerika; det kom de så – men på et andet skib.

Stolemageren og hans kompagnon tog ikke til Amerika, men fortsatte tilværelsen som partsreder og matros på det reparerede »die Elbe«. I begyndelsen gik det rimelig godt, og der kunne betales af på gælden til kongen; men i december 1840 forliste skibet på den engelske kyst, og Dessau slog sig ned i Hamborg.

Det er en imponerende indsats, forfatteren har lagt i denne bog. Den er